

Katedra Jezusa i uczniowie

Pierwsze słowo tytułu kojarzy się bardziej z działalnością przeciwników Jezusa, niż z Jego aktywnością. W Ewangelii Mateusza ostatnią z Jego pięciu wielkich mów rozpoczyna oskarżenie zasiadających na katedrze Mojżesza o sprzeczność między nauczaniem a postępowaniem. Tytułowe określenie jest jednak usprawiedliwione przez narrację Marka, który na początku obszernych mów Jezusa podaje na pozór nieznaczącą informację o Jego pozycji siedzącej. Powtarzanie się tego szczegółu zasługuje na taką samą uwagę jak w przypadku wypowiedzi o katedrze w tekście Mateusza.

1. Katedra Mojżesza według Mateusza

Rzeczownik καθέδρα występuje trzy razy w Nowym Testamencie. W dwóch paralelnych narracjach o wyrzuceniu handlujących ze świątyni określa krzesła sprzedających gołębie (Mt 21,12; Mk 11,15). Na początku mowy przeciw uczynom w Piśmie i faryzeuszom słowo καθέδρα oznacza nie tylko sprzęt służący do siedzenia, lecz także wyróżnione miejsce nauczania: „Na Mojżesza katedrze usiedli” (Mt 23,2)¹.

---

¹ Greckie i rzymskie źródła literackie, malarstwo wazowe i reliefy na sarkofagach przedstawiają nauczycieli siedzących na θρόνοι czy καθέδραι w odróżnieniu od stojących ich pomocników i uczniów; por. R. CRIBIORE, *Gymnastics of the Mind: Greek*

Wyrażenie „katedra Mojżesza” może być nazwą wyposażenia synagogi: ozdobnego krzesła ustawionego w pobliżu zwoju Tory. W tekście Mateusza jest przede wszystkim znakiem autorytetu zajmujących to miejsce podczas liturgii synagogałnej². Z tym metaforycznym znaczeniem zgadza się podwójna emfaza w zwrocie „na Mojżesza katedrze usiedli (ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν)”. Przydawka dopełniaczowa znajduje się przed wyrazem określanym³ i przed orzeczeniem z tym samym rdzeniem⁴. W ten sposób są uwydatnione roszczenia osób zajmujących miejsce będące znakiem nauczycielskiej i sędowniczej władzy Mojżesza. W dalszym ciągu mowy przedmiotem krytyki Jezusa są ich liczne uchybienia wprost zaprzeczające głoszonej nauce: „Wszystko zatem, cokolwiek wam powiedzą, czyńcie i zachowujcie, lecz czynów ich nie naśladujcie. Mówią bowiem, ale [sami] nie czynią” (Mt 23,3). W tym sensie zajęcie przez nich katedry Mojżesza ma negatywną konotację i stanowi uzurpację autorytetu największego proroka⁵. Tak sformułowane oskarżenie zgadza się z wcześniejszymi wzmiankami o Mojżeszu (Mt 8,4; 17,3,4; 19,7,8; 22,24). Pierwsza Ewangelia – wobec kontestacji pochodzącej od nauczycieli żydowskich – przekonuje, że Mojżesza i jego pouczeń nie można przeciwstawić nauce Jezusa⁶.

Education in Hellenistic and Roman Egypt, Princeton 2001, s. 28–34; L. MAURICE, *The Teacher in Ancient Rome: The Magister and His World*, Plymouth 2013, s. 67.

² Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 14–28. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, cz. 2, Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament I/2, Częstochowa 2008, s. 389.

³ Podobnie Jezus odróżnia „bluźnierstwo [odnośnie do] Ducha” od wszystkich innych grzechów i bluźnierstw (Mt 12,31), zaś mieszkańcy Nazaretu rzekome pochodzenie Jezusa jako syna cieśli (Mt 13,55).

⁴ Przyimek ἐπὶ występuje po czasownikach oznaczających zajęcie pozycji siedzącej (Mt 9,9 por. Mk 2,14 i Łk 5,27; Mt 19,28 por. Łk 22,30; Mt 24,3; 25,31; 27,19).

⁵ Nie jest podważana sama treść nauki głoszonej z katedry Mojżesza. Wymienieni jako pierwsi uczeni w Piśmie nie są nigdzie adresatami zarzutu analogicznego do oskarżenia skierowanego do saduceuszów: „Jesteście w błędzie, nie znając Pisma ani mocy Bożej” (Mt 22,29; por. Mk 12,24).

⁶ Współcześnie kontrast jest interpretowany raczej jako odzwierciedlenie napiętych relacji między Kościołem a synagogą w czasach powstawania Ewangelii niż jako dokładne świadectwo konfliktu mającego miejsce podczas publicznej działalności historycznego Jezusa; por. Z. ŻYWICA, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza. Teologia narratywna*, Olsztyn 2006, s. 30–33, a zwłaszcza monografia zbiorowa: H. VAN DE SANDT, J.K. ZANGENBERG (red.), *Matthew, James, And Didache: Three Related Documents in their Jewish and Christian Settings*, Atlanta 2008 (z bogatą literaturą na ten temat s. 397–427).

Podczas gdy u Marka postawa siedząca kojarzy się głównie z rolą nauczyciela, u Mateusza i Łukasza łączy się ona zarówno z Jego aktywnością nauczycielską (Mt 5,1; 13,1-2; 24,3; 26,55), jak i z sędowniczą (Mt 25,31; por. Łk 22,69). Ten szerszy sens przyjmuje także w prośbie pochodzącej od Zebedeuszów (Mt 20,21.23). Miejsca po prawej i lewej stronie Jezusa w Jego królestwie oznaczają nie tylko najwyższe wyróżnienie jak w paralelnej perykopie (Mk 10,37.40), ale także udział we władzy sądenia, ponieważ wcześniej jest im obiecane, że zasiądą na dwunastu tronach razem z Synem Człowieczym siedzącym na tronie swojej chwały, by sądzić pokolenia Izraela (Mt 19,28; por. Łk 22,30)⁷. Pierwsza Ewangelia łączy zajęcie tej pozycji przez Jezusa także z Jego taumaturgiczną aktywnością (Mt 15,29-31)⁸.

2. Znaczenie terminologii Marka

Słowo „katedra” jako oznaczenie miejsca nauczania nie występuje w Ewangelii Marka. Ewangelista posługuje się natomiast czasownikami o podobnym brzmieniu, choć o różnej etymologii, na oznaczenie zajmowania pozycji siedzącej: καθίξειν oraz καθήσθαι⁹. Różnica znaczeń między nimi może być scharakteryzowana następująco: pierwszy oznacza działanie, a drugi wskazuje na postawę. W tekście Marka pierwszy przedstawia zmianę pozycji względem wcześniejszej (9,35; 10,37.40; 11,2.7; 12,41; 14,32; 16,19), zaś drugi odróżnia zajmujących pozycję siedzącą od położenia innych osób (2,6.14; 3,32.34;

---

⁷ Zasiadanie przedstawia wykonywanie władzy sędowniczej (Mt 27,19; J 19,13 – podmiot nie jest jednoznaczny: w przypadku sensu przechodniego byłby nim nie Piłat, lecz wyszydzony w ten sposób Jezus; por. L. HUNT, *Jesus Caesar: a Roman Reading of the Johannine Trial Narrative*, Tübingen 2019, s. 319–331; Dz 23,3; 25,6.17; Ap 20,4).

⁸ Choć nie jest tutaj wzmiankowane nauczanie, to ten tekst jest wymieniony razem z innymi przedstawiającymi Jezusa jako nauczającego w C. SCHNEIDER, *κάθημαι, καθίξω, καθέξομαι*, TDNT, t. 3, s. 443. Zdaniem A. Paciorka, zajęta pozycja wyraża zamiar, by raczej nauczać niż uzdrawiać (A. PACIOREK, *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 14–28*, s. 95). Druga Ewangelia w tekście paralelnym przedstawia tylko cudotwórczą działalność Jezusa bez wzmianki o pozycji zajętej przez Niego (Mk 7,31-37).

⁹ Temu drugiemu jest bliski znaczeniowo czasownik καθέξομαι, który nie pojawia się w Ewangelii Marka (w związku z nauczaniem występuje w Mt 26,55; Łk 2,46; prawdopodobnie charakteryzuje pozycję władzy sędziowskiej w Dz 6,15; oznacza postawę fizyczną raczej bez szczególnych konotacji w J 4,6; 11,20; 20,12; Dz 20,9).

4,1; 5,15; 10,46; 12,36; 13,3; 14,62; 16,5)¹⁰. Także względna częstotliwość ich występowania wyróżnia tę Ewangelię w Nowym Testamencie¹¹.

W Ewangelii Marka postawa siedząca łączy się głównie z nauczaniem. Tej konotacji nie osłabiają trzy wzmianki o zajmowaniu miejsc siedzących przez osoby niebędące nauczycielami:

- 1) Prośba Zebedeuszów dotyczy ich miejsca w chwale Jezusa: „Daj nam, żebyśmy w Twojej chwale siedzieli (καθίσωμεν) jeden po prawej, drugi po lewej Twojej stronie” (Mk 10,37; według Mt 20,21 „w Twoim królestwie”). Nie odnosi się ona do ich roli podczas Jego ziemskiego życia, jeśli nawet jej przedmiot znajduje się na skali wartości, analogicznej do hierarchii doczesnych godności¹².
- 2) Powołanego celnika charakteryzuje *participium* oznaczające pozycję typową dla jego profesji: „siedzący (καθήμενον) [przy stole celnym]”. Koniec wykonywania tego zawodu oznacza imiesłów, który jest uprzedni względem czasownika przedstawiającego czynność główną: „wstawszy podążył za Nim”. Powstanie umożliwia rozpoczęcie drogi za powołującym. Synoptycy są tutaj całkowicie zgodni (Mt 9,9; Mk 2,14; Łk 5,27-28).
- 3) Odróżnieniu postawy typowej dla ucznia Jezusa od pozycji siedzącej nie przeczy opowiadanie o przybyciu Jego krewnych ze wzmianką o anonimowych osobach znajdujących się wśród tłumu, który „siedział (ἐκάθητο) wokół Niego” (Mk 3,32). Także wprowadzenie do wypowiedzi o prawdziwej rodzinie nawiązuje do tej samej pozycji: „A spojrzawszy wokół na tych wokół Niego w kole siedzących (καθημένους), mówi: «Oto moja matka i moi bracia» [...]” (3,34). Jezus mówi nie o tym, kim są już ci, którzy siedzą

---

¹⁰ Wyłącznie odniesienie czasownika do zajmowania pozycji siedzącej odróżnia Marka od innych synoptyków, którzy posługują się tymi terminami również w znaczeniu znanym z LXX: zamieszkiwania czy przebywania w pewnym miejscu (Mt 4,16 [2 razy] jako cytat z Iz 8,23–9,1; Łk 1,79; 24,49).

¹¹ Na 1000 słów 1,68 wzmianek. Tylko w Apokalipsie Jana występują one znacznie częściej: 3,65 wzmianek na 1000 słów. W tekstach narracyjnych trzy czasowniki (włączając καθέζεσθαι): Mt – 1,52; Łk – 1,08; J – 0,64; Dz – 0,92.

¹² Zwrot „siedzieć po prawej i po lewej stronie” pojawia się także w relacji Józefa Flawiusza o najważniejszych postaciach na dworze Saula: „[...] po prawej jego ręce zasiadł syn Jonatan, a po lewej stronie Abner, wódz armii” (Flav. Ioseph. *Ant.* VI,235). Znaczenie miejsc po prawej i po lewej stronie wzrasta z godnością osoby znajdującej się w pośrodku.

wokół Niego, lecz o warunku przynależności do Jego rodziny¹³. Samo zasiadanie blisko Jezusa nie jest jeszcze pozytywną charakterystyką adresatów Jego działalności, a nawet może mieć odcień pejoratywny, choć nie w sensie absolutnym.

Szczególny jest bowiem przypadek uczonych w Piśmie, których Marek przedstawia jako głównych antagonistów Jezusa na płaszczyźnie nauczania. Pierwsza charakterystyka Jego nauczania polega na porównaniu z nimi: „uczył ich jak ten, który ma władzę, a nie jak uczeni w Piśmie” (1,22). W opisie ich pierwszej reakcji na Jego działalność pojawia się czasownik, który oznacza pozycję nauczyciela: „byli [...] siedzący i rozważający” (ἦσαν [...] καθήμενοι καὶ διαλογιζόμενοι) (2,6). Ta postawa zewnętrzna odpowiada wyrażaniu w ich myślach doktryny uwydatnionej przez pytanie retoryczne: „Kto może odpuszczać grzechy, jeśli nie jeden Bóg?” (2,7). Twierdzenie o wyłączności prerogatywy następuje bezpośrednio po ich oskarżeniu Jezusa o bluźnierstwo, czyli doktrynalnie uzasadnia zarzucenie Mu najcięższego przewinienia. To pokazuje, że zajmujący pozycję siedzącą mają roszczenia do nauczania z władzą. Jezus nie podważa ich przekonań o tym, że tylko Bóg może odpuszczać grzechy. Także później nie neguje ich doktryny o konieczności przyjścia Eliasza przed ostateczną interwencją Boga (9,11-13). Natomiast w obydwu przypadkach Jego działalność ma prowadzić do uznania Jego relacji do Boga. Tak samo nie odrzuca nauczanej przez skrybów prawdy o pochodzeniu Mesjasza od Dawida, lecz wzywa obecnych w świątyni do zastanowienia się nad konsekwencjami płynącymi ze znaczenia Dawidowego tytułowania Mesjasza Panem (12,35-37).

Gdy w Ewangelii Marka Jezus jest podmiotem czasowników καθίξεν lub καθήσθαι, wówczas przypisana jest Mu aktywność nauczycielska i działanie

---

¹³ Komentujący Marka, którzy odnoszą słowa o prawdziwej rodzinie Jezusa także do siedzących wokół Niego, harmonizują jego tekst z paralelnym fragmentem Mateusza – w ten sposób m.in.: J. MARCUS, *Mark 1–8. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York 2000, s. 286; P. DSCHULNIGG, *Das Markusevangelium*, Stuttgart 2007, s. 127; P. MASCILONGO, *Il Vangelo di Marco: commento esegetico e teologico*, Roma 2018, s. 268. Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 1–13. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, cz. 1*, Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament II/1, Częstochowa 2005, s. 519: „Odpowiedź Jezusa podkreśla wyciągnięta w kierunku uczniów ręka. [...] Uczniowie tworzą rodzinę Jezusa”. W Ewangelii Marka partykuła „oto” nie odnosi się do tego, co ją poprzedzą – do treści wprowadzenia naracyjnego przedstawiającego adresatów wypowiedzi, czyli tłumy, który siedział wokół Niego, ale łączy się z tym, co znajduje się w drugim zdaniu „Ktokolwiek bowiem czyni wolę Boga, ten moim bratem, siostrą i matką jest” (3,35).

z władzą. Siedząc w łodzi, naucza w przypowieściach o panowaniu Bożym, podczas gdy słuchający Go tłum znajduje się na brzegu jeziora (4,1). W reakcji na dyskusję uczniów na temat tego, kto jest z nich największy, znowu zajmuje pozycję siedzącą i naucza o warunkach pierwszeństwa (9,35), podczas gdy wcześniej znajdował się z uczniami w drodze. Prośba o miejsca w Jego chwale zostaje odrzucona, ponieważ jej spełnienie zależy tylko od Boga (10,37.40). Chociaż w prośbie dwóch uczniów chodzi o miejsca siedzące dla nich, to jednak z jej przedmiotu wynika, że jej adresat będzie zajmować tę samą pozycję. Naturę władzy Jezusa, różniącą się od panowania zdobywanego przemocą, ukazuje początek narracji o Jego działalności w Jerozolimie, do której wjeżdża jako pokorny król siedzący na osiołku (11,7; por. 11,2). Ostateczne zwycięstwo nad przeciwnikami zależy wyłącznie od Boga – odnosząc się do nauki uczonych w Piśmie o pochodzeniu Mesjasza, cytuje słowa przypisane Dawidowi (za Ps 110,1), które mówią o zajęciu miejsca siedzącego po prawicy Boga (12,36). Ten sam sens ma zarówno zapowiedź o Synu Człowieczym widzianym przez sądzących Go członków sanhedrynu (14,62; por. Mt 26,64; Łk 22,69), jak i przedostatni werset dłuższego zakończenia o zasiadaniu po prawicy Boga (16,19). Na zakończenie działalności w świątyni w Jerozolimie wzmianki o siedzeniu poprzedzają nauczanie skierowane do uczniów (12,41; 13,3).

Rola uczniów w Ewangelii Marka jest badana z różnych perspektyw egzegetycznych¹⁴. W dotychczasowych studiach nie zwrócono jednak należytej uwagi

---

¹⁴ Rezultaty tych badań są przedstawiane w znaczących artykułach i obszernych monografiach. W ostatnich pięćdziesięciu latach egzegezy Marka dominowało najpierw podejście diachroniczne (głównie krytyki redakcji), a następnie przeważało synchroniczne (analiz narracyjnej, semiotycznej, socjoretorycznej, pragmatycznej). W pierwszym kierunku podążyli: K. WEISS, *Ekklesiologie, Tradition und Geschichte in der Jüngerunterweisung Mark 8,27-10,52*, w: H. RISTOW, K. MATTHIAE (red.), *Der historische Jesus und die kerygmatische Christus*, Berlin 1961, s. 414–438; K.-G. REPLOH, *Markus – Lehrer der Gemeinde. Eine redaktionsgeschichtliche Studie zu den Jüngerperikopen des Markus-Evangeliums*, Stuttgart 1969; E. BEST, *Discipleship in Mark: Mark 8:22 – 10:52*, *Scottish Journal of Theology* 23 (1970), s. 323–337; inne jego artykuły zebrane w książce: *Disciples and Discipleship: Studies in the Gospel According to Mark*, Edinburgh 1986; zwłaszcza jego wpływowa monografia w studiach nad Markiem: *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark*, Sheffield 1981; w swoich wcześniejszych studiach: C. FOCANT, *Les disciples dans le second évangile. Tradition et rédaction* (dissertation), Louvain 1974; TENŽE, *L'incompréhension des disciples dans le deuxième évangile*, *Revue Biblique* 82 (1975), s. 161–185. Początek studiów w drugim kierunku wyznacza artykuł R.C. TANNEHILL, *The Disciples in Mark: The Function of a Narrative Role*, *The Journal of Religion* 57 (1977), s. 386–405. Ich obszerne ze-

na teksty mówiące o zajęciu przez Jezusa pozycji siedzącej bezpośrednio przed wygłoszeniem mów, których głównymi i uprzywilejowanymi adresatami są Jego uczniowie¹⁵.

3. Trzy mowy

W Ewangelii Marka znajdują się trzy dłuższe mowy Jezusa, zaadresowane w większej części lub w całości do Jego uczniów (4,1-34; 9,35-50; 13,5-37). Składają się one z mniejszych jednostek komentowanych zazwyczaj osobno.

---

stawienie oferują najnowsze monografie poświęcone roli uczniów: w centralnej sekcji Ewangelii – C. JUNG, *Il paradosso messianico secondo Marco: rilevanza di Mc 8,31-9,29 per la caratterizzazione della figura di Gesù e dei discepoli*, Roma 2019, s. 11–15; w ich misji – F. FILANNINO, *Tra il precursore e i discepoli: la missione di Gesù nel vangelo di Marco*, Roma 2019, s. 13–15. Na gruncie polskim to samo podejście reprezentują: S. HAREZGA, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006; TENŻE, *Motyw drogi i teologia Jezusowego ucznia w Ewangelii św. Marka*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 21 (2008), s. 7–13; D. KOTECKI, *Con Gesù nella barca (Mc 4,35-41; 6,45-52; 8,13-21): contributo allo studio del discepolato nel Vangelo di Marco*, Toruń 2015.

¹⁵ Wyrazem καθέδρα, niewystępującym u Marka, posługuje się B. van Iersel, na oznaczenie pozycji zajętej przez Jezusa na początku dwóch mów, które w strukturze Ewangelii Marka sobie odpowiadają: nauczania z łodzi w przypowieściach (4,1-34) oraz nauczania o końcu świątyni i świata (13,5-37). W tych dwóch mowach wzmianki o Jego pozycji są nie tylko oznaczeniem miejsca: „Taking into account the specific meaning of κάθημαι, this remarkable and unique indication of place reinforces the similarities between 4.3-32 and 13: they are the two places in the book where Jesus, seated on a καθέδρα, teaches his audience or announces to them what is to happen. [...] The little boat protects Jesus from the large crowd gathering around him but also provides him with a chair in the centre of the amphitheatre formed by the rising shores. The sitting on the water will later receive a parallel in the location from where Jesus will deliver the second great speech. [...] Here, too, the locational reference is more than an indication of the place of action. Jesus ‘sits’ on the mountain as if it were his second teacher’s chair, or even his judge’s chair” – TENŻE, *Mark. A Reader-Response Commentary*, Sheffield 1998, s. 112, 175, 389. W przypadku ostatniej mowy, kiedy Jezus zasiada na Górze Oliwnej, czytelnicy znający dobrze Stary Testament mogliby zarówno dostrzec aluzję do prorockiego opisu opuszczenia Jerozolimy przez chwałę Boga Izraela, która wychodzi z miasta i zatrzymuje się na górze znajdującej się na wschód od miasta (Ez 11,23), jak i oczekiwać przedstawienia uzasadnienia dla wyroku o przyszłym losie miasta, wydanego przez zasiadającego sędziego. Marek jednak nie spełnia, zdaniem niderlandzkiego komentatora, tych oczekiwań czytelników.

Z jednej strony za takim podejściem przemawia ich tematyczna różnorodność i złożona redakcja. Z drugiej strony, jeśli nawet poszczególne fragmenty na wcześniejszych etapach przekazu nie tworzyły jednego, spójnego sensu¹⁶, to ostatecznie Marek przez ich połączenie i umieszczenie w określonym kontekście, nadał im spójne znaczenie.

3.1. W łodzi na jeziorze

Pierwsza mowa składa się z przypowieści i ich objaśnień (4,1-34). Marek określa pozycję Jezusa względem adresatów tylko na początku: „[...] do łodzi wszedłszy, siedział (καθῆσθαι) [w niej] na jeziorze. A cały tłum był przy jeziorze, na ziemi” (4,1). Nie informuje o zmianie tej pozycji, gdy zwracają się do Niego uczniowie: „Kiedy byli sami, pytali Go ci wokół Niego z Dwunastoma o przypowieści” (4,10). Komentatorzy, którzy zauważają obecność czasownika καθῆσθαι, trafnie łączą znaczenie Jego pozycji z rolą nauczyciela¹⁷.

Marek kładzie nacisk na to, że głoszenie przypowieści jest nauczaniem. Emfaza ta pochodzi od trzykrotnego powtórzenia terminów z rdzeniem -δάσκ/-δαχ w dwóch pierwszych wersetach rozdziału. Nauczaniem są zazwyczaj wypowiedzi mające szerokie grono adresatów (1,22.27; 2,13; 6,2.6.30; 10,1; 11,17.18; 12,35.38; 14,49), a czasami także te skierowane wyłącznie do Jego uczniów

---

¹⁶ Także porównanie synoptyczne pokazuje, że ich części składowe mogą mieć w tekstach paralelnych różne konteksty, a wersja Marka nie musi zawsze przedstawiać pierwotniejszej postaci. Na temat redakcji pierwszej mowy zob. D. WENHAM, *The Synoptic Problem Revisited: Some New Suggestions about the Composition of Mark 4:1-34*, Tyndale Bulletin 23 (1972), s. 17–38. W drugiej mowie zmiany dokonane przez Marka w materiale przekazanym przez Łk (Q) postuluje J. LAMBRECHT, *Understanding What One Reads: New Testament Essays*, Leuven 2003, s. 68–79.

¹⁷ Por. R.T. FRANCE, *The Gospel of Mark. A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids 2002, s. 187–188. Inni pomijają ten szczegół nie tylko w komentarzu, ale również we własnym tłumaczeniu tekstu, jak: „[...] così che egli, salito su una barca, stava nel mare, e tutta la folla era a terra, vicino al mare” (P. MASCILONGO, *Il Vangelo di Marco: commento esegetico e teologico*, Roma 2018, s. 279). Trudno przypuszczać, że mamy do czynienia z zamierzonym przez Marka nawiązaniem do obrazu JHWH nad wodami i zasiadającego jak król na tronie (Ps 29,3.10 [LXX 30,3.10]), jeśli nawet przypowieści odnoszą się do królestwa Bożego, jak argumentuje J. MARCUS, *Mark 1–8*, s. 291. Chrystologiczny sens bazujący na odwołaniu do tego samego psalmu dostrzeżę również J.R. EDWARDS, *The Gospel According to Mark*, Grand Rapids 2002, s. 126. Jednak na początku psalmu jest mowa o głosie JHWH grzmiącym nad wodami, a dopiero na końcu o Jego zasiadaniu wobec potopu i na wieki. Ponadto grecki tekst tego psalmu nie przedstawia obrazu zasiadania Pana nad wodami.

(8,31; 9,31), lecz nigdy nie są nim odpowiedzi udzielane Jego przeciwnikom. Dlaczego Marek tutaj w ten sposób charakteryzuje Jego działalność jako nauczanie i Jego pozycję nauczyciela?

Tylko w ograniczonym sensie można mówić o wyraźnym przeciwstawieniu nauczającego i słuchających¹⁸. Wśród słuchających są bowiem jeszcze uczniowie, a niewymienienie ich wśród tłumu pasuje do konsekwentnego odróżniania ich położenia od innych adresatów Jego nauki¹⁹. Marek tutaj zachowuje to rozróżnienie przez szereg zabiegów: umieszczając wzmiankę o łodzi na początku rozdziału (4,1), nawiązuje do przygotowania właśnie przez uczniów łódki dla Niego w celu oddzielenia Go od tłumu (3,9); informuje o zajmowaniu²⁰ pozycji siedzącej na początku nauczania; określa pozytywnie pozycję uczniów – „ci wokół Niego z Dwunastoma” (4,10) w kontraście do tych „na zewnątrz” (4,11); określa tych innych także przez wykluczenie ich obecności za pomocą zwrotu „kiedy był sam” (4,10); podsumowuje całość nauczania, mówiąc o kierowaniu tylko do uczniów wyjaśnień „na osobności” (4,34).

Obraz Jezusa siedzącego w łodzi przedstawia Go jako nauczającego wszystkich, a wzmianka o uczniach znajdujących się wokół Niego dobrze pasuje do ich roli w tym rozdziale. Uczniowie odnoszą do siebie wezwanie do słuchania, zaadresowane do wszystkich (4,3.9; powtórzone dla nich w 4,23.24). Ich pytanie o znaczenie przypowieści o siewcy oznacza, że zależy im na przyjęciu tego apelu. Słuchanie musi być bowiem dopełnione przez przyjmowanie głoszonego słowa, a w ich przypadku chodzi także o skuteczność ich przyszłej misji. Czasownik „przyjmować” (παράδεχέσθαι) ma synonim bez przedrostka przyimkowego (δέχεσθαι). Ten drugi termin pojawia się w mowach skierowanych do uczniów oraz określa postawę wymaganą od adresatów zarówno Jego

---

¹⁸ W ten sposób wyjaśnia K. KERTELGE, *Markusevangelium*, Würzburg 2000, s. 46: „So entsteht das Bild eines Gegenübers von Lehrer und Hörern”.

¹⁹ W rozwoju narracji do tego punktu tymi, którzy przyjęli słowo, a także zaczęli wypełniać wolę Boga, są uczniowie, ponieważ udając się w drogę za Nim, odpowiedzieli na wezwanie do pójścia za Nim, będące ukonkretnieniem w ich życiu ogólnego wezwania do nawrócenia i wiary. W przestrzennej prezentacji, dość konsekwentnej u Marka, nie chodzi o miejsce obok czy blisko Jezusa (Piotr usiłuje zająć taką pozycję w 8,32, Jakub i Jan w 10,35), ale chodzi o podążanie „za Nim” (1,17.20; 8,33.34) i przebywanie „z Nim” (3,14).

²⁰ Nie oznacza tylko zajęcia nowej pozycji, gdyż użycie infinitiwu czasu teraźniejszego, który w gramatykach greki biblijnej nazywany jest czasem teraźniejszym progresywnym, przedstawia działanie lub stan kontynuowane bez przerwy; por. A. PIWOWAR, *Składnia języka greckiego Nowego Testamentu*, Lublin 2017, §308.

działalności, jak i misji wysłanych przez Niego. Przyjmowani mają być właśnie apostołowie wysyłani przez Jezusa (6,11); dzieci, Jezus i Bóg Ojciec (9,37); królestwo Boże (10,15).

3.2. W domu podczas drogi z uczniami

Druga wzmianka o zajęciu przez Jezusa pozycji siedzącej znajduje się w najdłuższej części środkowej sekcji Ewangelii, która zawiera Jego słowa wypowiedziane w jednym czasie i miejscu oraz skierowane wyłącznie do Jego uczniów. Dwie wcześniejsze wypowiedzi zaadresowane do samych uczniów są określone jako nauczanie (8,31; 9,31). Trzecia wypowiedź nie jest wprowadzona jako nauczanie.

Na początku znajduje się informacja o dwóch powiązanych czynnościach: „usiadłszy zawołał Dwunastu” (καθίσας ἐφώνησεν τοὺς δώδεκα) (9,35). Teksty paralelne nie wzmiankują tych dwóch działań, lecz jako pierwszą reakcję na zainteresowanie uczniów kwestią hierarchii podają przedstawienie im dziecka przez Niego (Mt 18,1-2; Łk 9,46-47).

Marek nie mówi nic o pozycji zajmowanej przez uczniów. Komentatorzy zgodnie zauważają, że pozycja Jezusa odpowiada roli nauczyciela (4,1; 9,35; 13,3; por. 12,39)²¹. Obecność tego szczegółu na pozór nie jest umotywowana na planie narracji²². Jednak obydwa działania przyciągają uwagę²³. Już sama

---

²¹ Tak interpretuje m.in. F. LENTZEN-DEIS, *Das Markus-Evangelium: Ein Kommentar für die Praxis*, Stuttgart 2014, s. 197: „Das Sitzen ist in der Antike die Position des Lehrers, den die Schüler stehend umgaben” (w przypadku dwóch innych wzmianek – w 4,1 i 13,3 – pomija całkowicie tę charakterystykę). Na temat dydaktycznej symboliki tej charakterystyki Jezusa por. H.B. SWETE, *The Gospel According to St. Mark. The Greek Text with Introduction, Notes and Indices*, London 1908², s. 205; H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Marka. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1977, s. 228; J.R. DONAHUE, D.J. HARRINGTON, *The Gospel of Mark*, Collegeville 2002, s. 284; J.R. EDWARDS, *The Gospel According to Mark*, s. 286; E.J. SCHNABEL, *Mark: an Introduction and Commentary*, Downers Grove 2017, s. 222; P. MASCILONGO, *Il Vangelo di Marco*, s. 554.

²² W ten sposób R. PESCH, *Das Markusevangelium. II. Teil. Einleitung und Kommentar zu Kap. 8,27 – 16,20*, Freiburg – Basel – Wien 1991⁴, s. 104: „Die Erwähnung daß sich Jesus setzte, ist auffällig, weil erzählerisch nicht motiviert”. Użycie tego czasownika jako wprowadzenia do nauczania Jezusa uznaje za niezwykle dla narracji Marka R.T. FRANCE, *The Gospel of Mark*, s. 495: „Καθίσας is unusual in Mark’s narrative to introduce teaching”.

²³ Por. H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Marka. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1977, s. 228: „Wołanie Dwunastu jest właściwie

sekwencja czynności jest znacząca: „usiadłszy” (καθίσας to participium aorystu, które wskazuje na czynność uprzednią), „zawołał” Dwunastu (orzeczenie ἐφώνησεν, które przedstawia czynność główną)²⁴.

Druga mowa, która rozpoczyna się od zajęcia przez Jezusa pozycji siedzącej, rozwija motywy wprowadzone już w pierwszej mowie, a zwłaszcza w przypowieści o siewcy wraz z jej wyjaśnieniem (4,3-20). Konieczna jest przemiana w samych Dwunastu: „niech będzie [...] służą wszystkim” (9,35). Określone są warunki i konsekwencje przyjmowania osób: „przyjmuje w imię moje”, „Mnie przyjmuje”; „nie przyjmuje Mnie, lecz Tego, który Mnie posłał” (9,37). Już przypowieść o siewcy zawiera potrójne obrazowe ostrzeżenie przed ostatecznymi konsekwencjami zaniedbań w przyjmowaniu słowa Jezusa. Teraz negatywne skutki są też trzykrotnie zilustrowane jako ostateczne (9,43.45.47), ale bez czwartego, pozytywnego obrazu.

Zajęcie pozycji siedzącej łączy w całość wszystkie wyjaśnienia i polecenia. Całe nauczanie – od drugiej zapowiedzi losu Syna Człowieczego (9,31) aż do opuszczenia Galilei (10,1) – jest skierowane do uczniów: „A nie chciał, by ktoś się dowiedział” (9,30). Pozostawanie w ukryciu nie służy zachowaniu przed innymi tajemnicy Jego tożsamości²⁵, lecz jest potrzebne dla usunięcia braków

---

zbyteczne, gdyż są razem z Jezusem. Ewangelista chce więc zwrócić uwagę gminie, że Jezus ma coś ważnego do powiedzenia (por. 6,7) reprezentantom nowego ludu Bożego (3,13nn)”.

²⁴ W innych przypadkach *verbum dicendi*, którego podmiotem jest Jezus, jest poprzedzone przez imiesłów aorystu προσκαλεσάμενος (3,23; 7,14; 8,1.34; 10,42; 12,43). Nauczanie w domu w Kafarnaum jest wprowadzone bardzo uroczyście za pomocą konstrukcji składającej się z trzech czasowników oznaczających czynności przemawiającego: usiąść + wezwać + mówić. Użycie czasownika ἐφώνησεν zamiast formy προσκαλεῖσθαι w participium wynika prawdopodobnie z obecności już jednego imiesłowu aorystu – właśnie καθίσας. Natomiast posłużenie się indikatywem czasownika φωνεῖν zamiast analogiczną formą z προσκαλεῖσθαι umotywowane jest tym, że ten drugi czasownik w trybie oznajmującym (προσκαλεῖται) jest używany wyłącznie w dwóch przypadkach: ustanowienia Dwunastu (3,13) oraz ich wysłania (6,7); por. K. STOCK, *Boten aus dem Mit-Ihm-Sein: Das Verhältnis zwischen Jesus und den Zwölf nach Markus*, Rome 1975, s. 116–117.

²⁵ Wtrącenia nie należy łączyć z tak zwaną koncepcją sekretu mesjańskiego. Także najnowsze komentarze przyjmują teorię sekretu mesjańskiego jako całościowe wyjaśnienie faktycznie różnorodnych wątków – np. A.Y. COLLINS, *Mark: a Commentary*, Minneapolis 2007, s. 440: „Here, however, the secrecy is associated with Jesus’ rebuke of the disciples in 8:30 and the need to keep his identity hidden [n. 2: See the commentary on 8:30 above and “Excursus: The Messianic Secret” in the commentary on 1:24 above]”.

tkwiących w uczniach i przeszkadzających realizowaniu zadań powierzonych Dwunastu²⁶. Komentarz narratora do milczenia Dwunastu odsłania ich dążenia, które wymagają korekty: „między sobą (πρὸς ἀλλήλους) bowiem rozprawiali w drodze o to, kto [jest] największy” (9,34)²⁷. To samo wyrażenie przyimkowe pojawia się wcześniej w relacjach o niepokoju i napięciu wśród uczniów podczas przepraw przez jezioro w łodzi (4,41; 8,16; por. 15,31 charakterystykę szyderstw z Jezusa ukrzyżowanego ze strony Jego przeciwników). Z jego negatywnym wydźwiękiem kontrastuje pozytywna wymowa konstrukcji w końcowym apelu o zachowywanie pokoju „między sobą” (ἐν ἀλλήλοις) (9,50). Obydwa wyrażenia tworzą kłamrę dla całej mowy wprowadzonej przez wzmiankę o zajęciu przez Jezusa pozycji siedzącej i przywołaniu Dwunastu.

3.3. Naprzeciw świątyni

Ostatnia z dłuższych mów Jezusa skierowanych do uczniów ma wyraźnie określone ramy narracyjne. Pomimo tej odrębności i pewnej gatunkowej swoistości dobrze wkomponowuje się w Ewangelię²⁸.

Jezus zajmuje pozycję siedzącą na koniec działalności w świątyni: „usiadłszy (καθίσας) naprzeciw skarbonsy, przypatrywał się, jak tłum wrzucał drobne

---

²⁶ Bezpośrednio wcześniej ujawnia się kryzys uczniów w realizacji trzech zadań powierzonych Dwunastu (3,14-15): więź z Jezusem na drodze wyznaczonej przez Boga (8,31-33), głoszenie nauki (9,9-13) oraz wyrzucanie duchów nieczystych (9,14-29). Na dotychczasowych odcinkach drogi do Jerozolimy aktywność przeciwników Jezusa odgrywa negatywną rolę. Wymienienie cieszących się autorytetem członków sanhedrynu wywołuje sprzeciw Piotra wobec pierwszej zapowiedzi losu Syna Człowieczego. Doktryna uczonych w Piśmie o konieczności przyjścia Eliasza przed dniem Pańskim utrudnia świadkom przemienienia rozumienie zmartwychwstania Syna Człowieczego jako końca ich milczenia o wydarzeniu na górze. Oczekiwania ludzi podburzonych przez uczonych w Piśmie towarzyszą niepowodzeniu uczniów w wyrzuceniu ducha głuchoniemego.

²⁷ Mateusz przedstawia uczniów przystępujących do Jezusa i zadających Mu pytanie o pierwszeństwo wśród nich (Mt 18,1), zaś Łukasz wzmiankuje o pojawieniu się w nich tego rodzaju pragnienia, a potem dopiero informuje o rozpoznaniu przez Niego ich ukrytych myśli (Łk 9,46-47).

²⁸ W języku polskim analizę diachroniczną przeprowadza H. LANGKAMMER, *Paruzja Syna Człowieczego (Mk 13)*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 21 (1974) 1, s. 61-74 (zwłaszcza od s. 68). Związek z perykopami poprzedzającymi oraz następującymi wykazał S. Villota Herrero w monografii poświęconej ostatniej części mowy eschatologicznej: *Palabras sin caso. Función interpretativa de Mc 13,28-37 en el discurso escatológico de Marcos*, Verbo Divino, Estella 2006, s. 211-361.

pieniądze do skarbony” (12,41). Zmiana pozycji charakteryzuje bardziej Jego widzenie jako wyjątkowe niż nauczanie jako nadzwyczajne²⁹. W odróżnieniu od innych ludzi temu widzeniu nigdy nie towarzyszy błędne poznawanie. Niezwykłość percepcji w tym przypadku wyraża się w rozpoznaniu wielkości ofiary złożonej przez wdowę. Jej ofiara przez swój totalny charakter w relacji do tego, czym dysponowała, przewyższa wartość wszystkich innych ofiar, większych tylko ilościowo.

Gdy Jezus wychodzi ze świątyni, a pewien uczeń zwraca się do Niego z okrzykiem podziwu z powodu rozmiarów budowli świątynnych (13,1), wówczas zapowiada ich zniszczenie (13,2). Dopiero przed pytaniem czterech uczniów pojawia się informacja o zajmowaniu przez Niego pozycji siedzącej: „A kiedy siedział (καθήμενός) On na Górze Oliwnej, naprzeciw świątyni” (13,3). Czterech z nich – Piotr, Jakub, Jan i Andrzej – pytają Go nie zaraz po zapowiedzi przyszłego losu świątyni, lecz dopiero po tym, jak zajmuje pozycję siedzącą. Znaczenie tej postawy jest rozpoznane przez nich jako gotowość do nauczania z władzą³⁰, dlatego podobnie jak w przypadku pierwszej mowy uczniowie zwracają się do Niego z prośbą o wyjaśnienie Jego słów.

Przedmiotem trzeciej mowy są wydarzenia i działania w przyszłości. Podobnie jak dwie wcześniejsze także ona składa się z wezwań i ostrzeżeń, których przyjęcie dokonuje się już w teraźniejszości. Uczniowie są pouczeni o znaczeniu nadchodzących znaków i wydarzeń oraz są ostrzeżeni przed fałszywymi prorokami i mesjaszami. Rozszerzeniu adresata apelu odpowiada otwarte zakończenie

---

²⁹ Drugie znaczenie jest przypisane przez A. DAMM, *Ancient Rhetoric as a Guide to Literary Dependence: The Widow's Mite (Mark 12,14-44 par. Luke 21,1-4)*, *Biblica* 97 (2016) 2, s. 228: „By describing Jesus' seated position (καὶ καθίσας κατέναντι), Mark shows Jesus as not simply a teacher, but a powerful and wise teacher”.

³⁰ Pozycja siedząca ma charakteryzować nauczającego z władzą według J.R. EDWARDS, *The Gospel According to Mark*, s. 389. Inne znaczenie przemieszczeniu Jezusa, zaznaczonemu przez czasownik καθίσθαι, przypisuje R.T. FRANCE, *The Gospel of Mark*, s. 495: „So now again the divine presence is withdrawn from the temple, and it is left to its destruction”. Podwójne przemieszczenie – wyjście z sanktuarium i zatrzymanie się w tym miejscu – może kojarzyć z wizją Ezechiela o chwale Boga, która opuszcza świątynię przez jej wschodnią bramę i zatrzymuje się na górze znajdującej się z tej samej strony (Ez 10,18-19; 11,22-23). Takie oznaczenia topograficzne na koniec działalności Jezusa w świątyni miałyby mieć mocny sens chrystologiczny przez identyfikowanie Jego wyjścia z niej z opuszczeniem sanktuarium przez Boga. Interpretacje te są uprawnione tylko w lekturze egzegetycznej. Nie odpowiadają jednak rzeczywistości kształtowi narracji, która oddziela wyraźnie wyjście ze świątyni (bez odniesienia do jej bramy czy jej strony) od siedzenia na Górze Oliwnej.

mowy i brak informacji o opuszczeniu Góry Oliwnej. W jej zakończeniu wezwanie do nieustannego czuwania jest zaadresowane do wszystkich uczniów (13,37).

Podsumowanie

W Ewangelii Mateusza wzmianka o katedrze Mojżesza jako atrybucie przeciwników Jezusa z jednej strony świadczy o wartości samej ich nauki, z drugiej zaś zwiększa wagę oskarżenia o postępowanie sprzeczne z nauczaniem zasługującym na uznanie (Mt 23,2-3). Tej pozytywnej symbolice katedry odpowiadają wzmianki o pozycji zajmowanej przez nauczycieli w Ewangelii Marka. Nawet w przypadku charakterystyki pierwszej aktywności uczonych w Piśmie, głównych antagonistów Jezusa ze względu na nauczanie (Mk 1,22; 2,6), ich zdanie o Bożej prerogatywie odpuszczania grzechów nie jest odrzucone, lecz powinno prowadzić do refleksji na temat tożsamości osoby potwierdzającej swoje słowa cudownym uzdrowieniem. Przed trzema obszernymi mowami Jezusa pojawiają się wzmianki z pozoru nieodgrywające żadnej roli dla dalszego rozwoju narracji: zajmuje On pozycję siedzącą (4,1; 9,35; 13,3). Każda z tych mów składa się z wyjaśnień będących odpowiedzią na pytania lub postawę Jego uczniów oraz zawiera wezwania i ostrzeżenia. Różnice między tymi mowami odpowiadają ich miejscu w linearnym rozwoju narracji o publicznej działalności Jezusa. W przypadku pierwszej mowy uczniowie przebywający wokół Niego, reagując na apel o słuchanie, po raz pierwszy proszą o wyjaśnienia, które umożliwią zrozumienie i przyjęcie Jego nauki. Prośba ta odpowiada ich roli uczniów nauczyciela, który zasiada wśród nich. Odmienna sytuacja ma miejsce na początku drugiej mowy wygłoszonej podczas drogi przez Galileę do Jerozolimy. Na tym etapie działalności Jezusa okazuje się konieczne nauczanie dwunastu apostołów. Znakiem Jego inicjatywy wobec braków tkwiących w nich samych jest zajęcie przez Niego – bezpośrednio przed ich wezwaniem do siebie – pozycji typowej dla nauczającego. Natomiast okoliczności trzeciej mowy pokazują, że już na jej początku uczniowie rozpoznają znaczenie pozycji zajmowanej przez Niego i zwracają się do Niego jako nauczyciela.

ks. Artur Malina